

Bruk av informasjon fra foretaks miljørapportering til ressursallokerings- og kontrollformål

Even Fallan

Førsteamanuensis, Høgskolen i Innlandet

Sammendrag: Formålet med studien er å undersøke ulike norske interessentgruppers etterspørsel etter og bruk av foretaks miljørapportering.¹ På grunn av de miljøutfordringer samfunnet står overfor, er slik kunnskap viktig i seg selv. Generelt kan studier av etterspørsel etter miljørapportering si noe om i hvilken grad dagens miljørapporteringspraksis blir oppfattet å være vesentlig og nyttig. Dette er ekstra relevant siden det er dokumentert at den generelle kvaliteten på foretaks miljørapportering er svært lav. På sikt kan kunnskap om etterspørsel og bruk bidra til å identifisere og eventuelt tette forventningsgap mellom tilbud og etterspørsel etter foretaks miljørapportering.²

De tradisjonelle formålene med regnskap blir benyttet som rammeverk for å analysere bruken av rapporteringen. Miljørapportering har imidlertid noen naturlige særtrekk som utvider grensene sammenlignet med finansregnskapet, slik som eksterne effekter og ikke-finansielle målsettinger. Det er derfor utviklet et rammeverk som spesifiserer fire typer bruk av (og etterspørsel etter) informasjon. Ressursallokeringsformålet deles i verdsettingsformål og andre ressursallokeringsformål. Kontrollformålet deles i bruk av informasjon ex-ante og ex-post.

-
- 1 Behov for «bruk av rapportering» blir i denne studien ansett å være en (viktig) delmengde av og årsak til «etterspørsel etter rapportering».
 - 2 En mulighet er at gapet blir tettet ved at det er tilnærmet null etterspørsel etter slik rapportering, enten fordi informasjonen er uvesentlig, eller fordi behovet blir dekket av andre og mer hensiktsmessige informasjonskilder.

Sitering av denne artikkelen: Fallan, E. (2020). Bruk av informasjon fra foretaks miljørapportering til ressursallokerings- og kontrollformål. I T. Stenheim, K. M. Baksaas og E. M. Kulset (Red.), *Aktuelle temaer i regnskap og revisjon* (Kap. 9, s. 243–275). Oslo: Cappelen Damm Akademisk. <https://doi.org/10.23865/noasp.112.ch9>
Lisens: CC-BY 4.0.

Feltstudiens empiri stammer fra intervjuer med og/eller dokumentstudier knyttet til 23 interessenter fra ulike interessentgrupper (investorer, kreditorer, kunder/innkjøpere, NGO-er, og ulike myndigheter). Både privat og offentlig sektor og enheter med profitt- og ideelt/sektorpolitisk formål er inkludert.

Nøkkelord: bruk av og etterspørsel etter miljørapportering, samfunnsansvarsrapportering, formål med regnskap, ressursallokering, kontroll, interessenter

9.1 Innledning

«Since financial statements are not usually thought of as consumption goods, asking for the reason they are in demand is not trivial» (Gjesdal, 1981, s. 208). Det samme gjelder for foretaks offentlige rapportering om sosiale og miljømessige forhold (samfunnsansvarsrapportering³), dog slik at det for denne typen rapportering også må stilles spørsmål ved i hvilken grad den i hele tatt blir etterspurt og brukt. Kunnskap om interessenters etterspørsel etter og bruk av samfunnsansvarsrapportering kan bidra til å vise om temaer knyttet til samfunnsansvar, og informasjon om slike temaer, blir oppfattet som vesentlige. Gitt at informasjon om temaene er vesentlig, kan forståelse av interessentbehov også avklare hvilken informasjon interessentene etterspør og bruker, relevante informasjonskilder og om rapporteringspraksis er hensiktsmessig.⁴ Denne feltstudien ser derfor på aspekter ved interessenters bruk av og etterspørsel etter foretaks samfunnsansvarsrapportering, nærmere definert til slutt i innledningen.

Etter at det på 1960- og 70-tallet begynte å komme oppmerksomhet rundt de sosiale og miljømessige forholdene ved bedrifters aktivitet, har det blitt vanlig at store foretak over hele verden rapporterer offentlig

3 Rapportering om sosiale og miljømessige (inkludert økonomiske) forhold har mange navn og samlebetegnelser (sosial rapportering, miljørapportering, samfunnsansvarsrapportering, bærekraftsrapportering og integrert rapportering mv.). I praksis er forståelsen av begrepene diffus, bruken av betegnelsene overlapper hverandre, og flere begreper er sterkt kritisert. Les mer om det i Buhr, Gray og Milne (2014) og Fallan og Granrud (2020). I denne artikkelen bruker jeg samfunnsansvar som samlebetegnelse for sosiale, miljømessige og (tilhørende, relevante) økonomiske forhold, mens jeg bruker miljørapportering om rapportering om det ytre miljø (inkludert bedrifts- og samfunnsøkonomiske forhold knyttet til dette).

4 Foretak kan få hjelp til å identifisere etterspurt informasjon. Offentlig kjennskap til etterspørselen øker foretaks incentiv til å imøtekomme interessentenes informasjonsbehov, samtidig som kunnskap om etterspørsel bevisstgjør interessenter (inkludert myndigheter og standardsettere) om hvilken informasjon de må sikre tilbud av.

om disse sidene (Buhr et al., 2014; Gray et al., 2014). Ifølge KPMG (2017) hadde 93 prosent av de 250 største selskapene i verden en eller annen form for slik rapportering for 2015/16⁵, mens 72 prosent av de 100 største selskapene i hvert av 49 land (altså 4900 selskaper) hadde det samme. Andelen blant store og/eller børsnoterte selskaper i Norge har lenge vært høy (Fallan, 2015, 2016a, 2016b; Fallan & Fallan, 2007, 2009, 2017; The Governance Group, 2019; Melting & Tungen, 2012; PwC, 2017; Vormedal & Ruud, 2009).

I Norge var det høyst sannsynlig også vanlig at en høy andel av små og mellomstore foretak hadde en eller annen form for samfunnsansvarsrapportering for regnskapsårene 1989 til og med 2016, rett og slett fordi det i den perioden var påbudt for alle regnskapspliktige foretak⁶ (Fallan & Fallan, 2009). Hvordan situasjonen er for små foretak etter bortfallet av kravet om årsberetningen med virkning fra regnskapsåret 2017 er usikkert.⁷ Internasjonalt er utbredelsen sannsynligvis langt lavere blant små foretak enn blant store, men det finnes relativt lite forskning på små foretak også der (Corazza, 2017; Dias et al., 2019).

Eksistens av samfunnsansvarsrapportering kan være et tegn på at temaet og rapporteringen blir oppfattet som relevant (og vesentlig), og at informasjon blir etterspurt og brukt. Forskning viser imidlertid at generell rapporteringspraksis har svært lav kvalitet, både internasjonalt og i Norge⁸ (Adams, 2004; Garcia-Torea et al., 2019; Patten, 2005⁹). I Norge har det for eksempel vært svært vanlig at rapporteringen vedrørende ytre

5 Publikasjonen sier ikke hvilket år de undersøkte rapportene vedrører, men siden den årlige undersøkelsen synes å være gjennomført i første del av 2017 må det antas at den gjelder rapporteringsåret 2015 og/eller 2016.

6 Små foretak skulle følge regnskapsloven § 3-3 og NRS 8 *God regnskapsskikk for små foretak*, mens andre foretak skulle følge regnskapsloven § 3-3a og NRS 16 *Årsberetningen*, samt at store foretak fra 2013 også skal følge regnskapsloven § 3-3c.

7 Det finnes imidlertid svært få fagfelleverderte studier av små og mellomstore foretaks rapportering om sosiale og miljømessige forhold i Norge. Se referanser i vedlegg.

8 Dette innebærer for eksempel at informasjonen er positiv heller enn negativ, generell heller enn spesifikk, tekstlig/narrativ heller enn kvantitativ / eventuelt monetær, eksempelbasert heller enn systematiske og fullstendige oppstillinger, ikke inkluderer sammenligningstall over tid og med andre foretak/bransjetall, ikke inkluderer redegjørelse for rapporteringsprinsipper, vurderingsregler og begrepsavklaringer, ikke er verifisert, osv. Videre er det typisk liten systematikk i rapportering av tematisk innhold som målsettinger, tiltak og måloppnåelse, status ved periodens begynnelse og slutt, perioderesultater osv.

9 Andre relevante referanser inkluderer referanser lagt i eget vedlegg.

miljø bestod i bare en setning som dette: «Selskapet påvirker ikke det ytre miljø utover det som er vanlig i bransjen.» Selv om rapporteringspraksis kan variere mellom foretak, blir det stilt spørsmål ved i hvilken grad rapporteringen innehar de kvalitative egenskaper ved brukernyttig regnskapsinformasjon som er egnet til å oppfylle de tradisjonelle formålene med regnskap, ressursallokering og kontroll (Gjesdal, 1981; IASB, 2018; Ijiri, 1975; Snavely, 1967).¹⁰ En stor mengde studier av rapporteringspraksis konkluderer med at den lave kvaliteten tilsier at rapporteringen ikke kan være utarbeidet for kontrollformål, men i stedet på bakgrunn av ulike typer strategisk egeninteresse (legitimitet og lignende) (for eksempel Patten & Crampton, 2003; Patten, Ren & Zhao, 2015). Forskning på etterspørsmål etter bruk av informasjon om samfunnsansvarstemaer kan bidra til å utforske konsekvensene av rapporteringspraksisen mer direkte: i hvilken grad temaet er vesentlig, hvorvidt informasjonen er nyttig for interessentenes formål, og hvilken informasjon de eventuelt behøver.

Samfunnsansvarsrapportering er blant de største forskningsområdene innen regnskap internasjonalt (Fallan, 2013b; Fifka, 2013), men det er forskning på tilbudssiden (rapporteringspraksis) som dominerer. Det er gjennomført få studier av etterspørrelsiden (Campbell & Slack, 2008; Deegan & Rankin, 1997; Fallan, 2013a; Ho & Wong, 2004; Solomon & Solomon, 2006), og de som finnes, har i stor grad fokusert på investorer (bredt definert) og NGO-er¹¹ (O'Dwyer & Unerman, 2010, 2016¹²). De fleste etterspørrelside-studiene har i tillegg undersøkt bare én interessentgruppe, selv om foretak må forholde seg til en rekke interessenter og at «the interaction between them and the incentives they face in determining the information environment» har betydning (Beyer et al., 2010). I litteraturen blir det foretatt en rekke observasjoner og beskrivelser av interessenters konkrete etterspørsmål etter (bruk av, lesing av, søk etter, nedlastning av, ønske om osv.), opptreden i forbindelse med eller holdninger til samfunnsansvarsrapportering (De Villiers & Van Staden,

10 Det kan for begge formål være relevans, kompletthet, nøytralitet, feilfrihet, verifiserbarhet, sammenlignbarhet og forståelighet (IASB, 2018), og det kan for kontrollformål være harde/objektive data (verifiserbare, velspesifiserte og få målekriterier) (Ijiri, 1975).

11 I tillegg har studier av forhold mellom foretak og ansatte/fagforeninger/lokalsamfunn vært en nisje, jf. referanser i vedlegg.

12 Andre relevante referanser finnes i vedlegg.

2010; Deegan & Rankin, 1997). Fra starten av har studiene ofte ikke vært like eksplisitt teoribaserte som studier fra tilbudssiden, utover grunnleggende interessentteoretiske perspektiver.¹³ Funnene har likevel bidratt til teoribygging. Etter hvert har analyser og teoretisering ofte, implisitt eller eksplisitt, blitt knyttet til enkeltstående kvalitative egenskaper ved brukernyttig regnskapsinformasjon, for eksempel vesentlighet (Campbell & Slack, 2008), eller aspekter ved regnskapets tradisjonelle kontrollformål (accountability/stewardship) diskutert i en bredere interessentkontekst (Deegan & Rankin, 1997; O'Dwyer & Unerman, 2010, 2016; Tilt, 1994). En videreutvikling av disse tilnærmingene har kommet i studier som direkte tar utgangspunkt i begge de tradisjonelle formålene med regnskap, ressursallokering og kontroll, og benytter disse mer systematisk som et helhetlig teoretisk rammeverk (De Villiers & Van Staden, 2010; Fallan, 2013a; McInnes et al., 2007; Munroe & Shrides, 2017).¹⁴ Den underliggende forutsetningen for denne teoretiseringen er uansett at de tradisjonelle formålene med finansregnskap / finansiell rapportering også er relevante for samfunnsansvarsrapportering. Det er imidlertid behov for å videreutvikle rammeverket ved å skille mellom flere typer ressursallokerings- og kontrollformål samt å belyse dette empirisk. Det kan gi ytterligere kunnskap om etterspørsel etter og bruk av samfunnsansvarsrapportering og er de viktigste teoretiske og empiriske bidragene i denne studien.

Denne studien bidrar til forskningsfronten ved å foreta en feltstudie av flere interessentgruppers etterspørsel etter og bruk av foretaks offentlige samfunnsansvarsrapportering. Det inkluderer både interessentgrupper som er ofte og mer sjeldent studert, inspirert av McInnes mfl. (2007). I tillegg til å skille mellom tradisjonelle interessentgrupper blir det også bevisst inkludert interessenter fra både privat og offentlig sektor og interessenter med profittformål og med ideelt eller sektorpolitisk formål. Undersøkelse av etterspørsel blir i studien avgrenset til bruk av foretaks rapportering, og bruken blir analysert ut fra to typer ressursallokeringsformål og to aspekter ved kontrollformålet. Som tema er samfunnsansvar

13 Dierkes og Antal (1985) utviklet et eget rammeverk, men dette synes ikke å ha blitt brukt.

14 Siden særskilte kvalitative egenskaper ved informasjon er nødvendig for at rapportering skal bidra til å oppfylle formålene med regnskap (IASB, 2018; Ijiri, 1975), vil tilnærmingene utfylle hverandre.

et svært bredt område. De miljømessige, sosiale og økonomiske forholdene inkluderer for eksempel FNs 17 bærekraftsmål (United Nations, 2019). Denne studien er derfor begrenset til å fokusere på forhold knyttet til ytre miljø og foretaks miljørapportering.

Norge skiller seg fra andre land ved at det omtrent ikke finnes forskning på samfunnsansvarsrapportering (Fallan & Fallan, 2019; Utgård, 2019), og etterspørselssiden er knapt nok undersøkt i publiserte, fagfelleverderte studier.¹⁵ Potensielle forskjeller mellom land tilsier at det bør etableres kunnskap også om norske forhold. Hvilke temaer innenfor samfunnsansvar som er mest utfordrende eller blir oppfattet som mest vesentlig, hvilke interessenter som dermed har størst innflytelse, og interessenters behov for informasjon gjennom foretaks egen offentlige rapportering kan variere mellom land. Velstandsnivå, avhengighet av miljø-sensitive bransjer/produkter (for eksempel olje og gass), tillit til foretaks atferd, myndighetenes systemer for regulering og håndheving, pressens rolle samt alternative informasjonskilder kan være spesifikt for den norske konteksten. Det er behov for økt kunnskap om etterspørsel etter og bruk av samfunnsansvarsrapportering, inkludert miljørapportering, i Norge. Feltstudien er empirisk basert på norske forhold. Den inkluderer dokumentstudier og/eller intervjuer med 23 interessenter fra, grovt sagt, seks interessentgrupper: egenkapitalinvestorer (inkludert rådgivere), långivere, kunder/innkjøpere, miljømyndigheter, myndigheter som regulerer rapporteringen og NGO-er. Investorer og kunder er ytterligere delt mellom interessenter fra offentlig og privat sektor.

Studien har samme hovedproblemstilling som Fallan (2013a): Hvordan (til hvilke formål) bruker ulike interessenter foretaks offentlige miljørapportering? Problemstillingen fanger opp både hvorvidt rapportering blir brukt, inkludert om rapporteringen blir lest, og eventuelt hvilke typer ressursallokerings- og kontrollformål den blir brukt til. Denne studien er en videreutvikling av Fallan (2013a), basert på de samme dataene. Til forskjell fra Fallan (2013a) er det teoretiske rammeverket utvidet fra å identifisere én til to ulike typer ressursallokeringsformål. Mens

15 Dersom reguleringer (krav og forventninger i lover, standarder osv.) ekskluderes fra etterspørselsbegrepet.

hovedproblemstillingen generelt besvares mer utfyllende i Fallan (2013a), er bidraget i denne studien en ekstra vekt på forskningsspørsmålet: Hvordan bruker ulike interessenter (foretaks) miljørapportering til ressursallokeringsformål? Det videreutviklede teoretiske rammeverket for å besvare dette spørsmålet blir nærmere definert i delkapittel 9.2.

9.2 Teoretisk rammeverk

De tradisjonelle formålene med finansregnskap¹⁶ er å bidra med brukernyttig informasjon for ressursallokering og kontroll (Gjesdal, 1981; IASB, 2018; Ijiri, 1975; Snively, 1967). Det blir i denne artikkelen argumentert for at disse formålene er like relevante for miljørapportering og samfunnsansvarsrapportering.

Formålene i seg selv er langt eldre enn det moderne finansregnskapet, som i hovedsak ble utviklet på 1800- og særlig 1900-tallet. Behovet for informasjon til kontrollformål (stewardship/accountability¹⁷) var årsaken til at regnskap ble oppfunnet for 10 000 år siden, 5 000 år før de første skriftspråkene (Baksaas & Stenheim, 2015; Nordstrøm, 2009). Informasjonsbehovet i forbindelse med beslutninger om ressursallokering har utviklet seg over flere hundre år. Konkret sett vokste det fram i takt med for eksempel behov for (hjemmeværende) investorer ved finansiering av langveisfarende handelsskuter, børser og den industrielle revolusjon. Konseptuelt sett har det sammenheng med økt kapitalbehov, separering av eierskap og kontroll/styring, arbeidsdeling, spesialisering, koordinering og koordineringsmekanismer (markeder og organisasjoner)¹⁸ (Baksaas & Stenheim, 2015; L. Fallan, 2016; Nordstrøm, 2009).

En diskusjon om hvorvidt formålene med finansregnskapet er hensiktsmessige også for samfunnsansvarsrapportering (inkludert miljørapportering), kan ta utgangspunkt i likheter og forskjeller mellom rapporteringstypene. Et helt grunnleggende spørsmål er hva regnskap er.

16 Dette gjelder formål på etterspørselssiden. Gjesdal (1981) åpner for at regnskapet har andre formål sett fra tilbudssiden (produsentsiden) (s. 208, fotnote 1).

17 Stewardship og accountability er like, men ikke nødvendigvis identiske begreper (PAAinE, 2007).

18 Disse elementene påvirker samtidig kontrollbehovet (Birnberg, 1980).

Gjesdal (1981) skriver ytre sett om finansregnskap. Likevel presiserer han at analysene i realiteten gjelder produksjon av informasjon (for formålene) (Gjesdal, 1981, s. 225). Regnskap er bare en systematisk måte å organisere eller frambringe informasjon på. Slik sett er det irrelevant om regnskapet skal gi informasjon om et foretaks økonomiske prestasjon i perioden og økonomiske status ved periodens begynnelse og slutt, eller om det i stedet gjelder foretakets miljømessige prestasjon og status. I tillegg overlapper finansregnskap og miljørapportering hverandre. Foretaks aktiviteter for å tjene penger påvirker miljøet, og miljøforhold kan påvirke foretaks lønnsomhet. Finansregnskapet inkluderer miljørelaterte transaksjoner, eiendeler og forpliktelser (selv om disse sjelden blir identifisert og rapportert separat), samt at det må redegjøre for vesentlig miljømessig risiko (og muligheter). Regnskapsloven krever også blant annet noteopplysninger om framtidige utgifter til disponering og opprydding etter petroleums- og kraftproduksjon og gruvedrift.¹⁹ Både finansielle og ikke-finansielle aspekter ved miljøforhold kan potensielt påvirke verdsetting av foretak gjennom kapitalkostnad og estimater for framtidige kontantstrømmer eller andre typer vurderinger av foretaket. I flere tiår har regnskapsloven krevd (ikke-finansiell) informasjon om miljøforhold og andre typer samfunnsansvar i årsberetningen.²⁰ Prinsippene som ligger til grunn for finansregnskapet, er til og med ansett å være viktige rammebetingelser og på visse områder også rettesnor i arbeidet med samfunnsansvarsrapportering (Garcia-Torea et al., 2019; O'Dwyer & Unerman, 2016).

Det er også vesentlige forskjeller mellom finansregnskap og miljørapportering, blant annet knyttet til grensesetting. Finansregnskapet forsøker å måle prestasjon og status for foretaket isolert sett.²¹ Når det gjelder foretaks samfunnsansvar, gir det imidlertid liten mening å ekskludere eksterne effekter av foretakets aktiviteter siden dette er en del av kjernen i begrepet. EU har definert samfunnsansvar (corporate social

19 Regnskapsloven § 7-34.

20 Per nå gjelder dette regnskapsloven §§ 3-3a og 3-3c. § 3-3c er ikke begrenset bare til årsberetningen. Den endelige regnskapsstandarden NRS 16. *Årsberetningen* presiserer/konkretiserer regnskapslovens bestemmelser gjennom skal-krav og bør-anbefalinger.

21 Eksterne forhold er dog relevante også i forbindelse med finansregnskap og vurdering av foretakets prestasjon og stilling. For eksempel synes Gjesdal (1981) å anerkjenne betydningen av eksterne virkninger, selv om det er definert utenfor rammene for hans studie (s. 208, fotnote 1).

responsibility) som «the responsibility of enterprises for their impact on society» (EU, 2019). Samfunnsansvar, for eksempel for miljøforhold, handler e om virkninger både i foretaket og for andre enn foretaket selv. Finansregnskapet er også begrenset til å måle virkninger i penger. Bruk av bare én måleenhet er heller ikke hensiktsmessig for samfunnsansvar, som kan omhandle svært mange tema og perspektiver. Samfunnsansvar inkluderer altså både interne, eksterne, økonomiske og ikke-økonomiske virkninger. Satt på spissen kan finansregnskapet sies å være en delmengde av samfunnsansvarsrapportering,²² selv om det nok i praksis ikke blir oppfattet slik per nå.²³ Det følger av dette at samfunnsansvarsrapportering potensielt kan ha flere eller andre typer interessenter enn finansregnskapet.

De primære målgruppene for finansregnskapet er investorer, långivere og andre kreditorer (Baksaas & Stenheim, 2015; Gjesdal, 1981; IASB, 2010, 2018). Et teoretisk rammeverk for etterspørsel etter og bruk av samfunnsansvarsrapportering må være relevant for flere interessentgrupper. Finansregnskapsstandardsetterne IASB (International Accounting Standards Board) og FASB (Financial Accounting Standards Board) (2006) identifiserer sju potensielle brukergrupper: egenkapitalinvestorer, kreditorer, leverandører, ansatte, kunder, myndigheter og deres etater og reguleringsorganer og allmennheten og deres representanter. Allmenhetens representanter inkluderer sannsynligvis fagforeninger, næringsforeninger, forbrukerorganisasjoner og (andre) NGO-er. IASB (2018) nøyer seg med å nevne regulerings- eller tilsynsmyndigheter/-organer og allmennheten, i tillegg til de primære brukerne. Trueblood-rapporten til American Institute of Certified Public Accountants (AICPA) fra 1973 har en litt annerledes tilnærming. Ifølge den skal finansregnskapet primært dekke behovene til brukere med begrenset makt, evne eller ressurser til å skaffe seg informasjon (Murphy et al., 2013). The Government Accounting Standards Board, som utarbeider regnskapsstandarder for

22 Men finansregnskapet er ikke en delmengde av miljørapportering (snevert definert) siden miljø utgjør bare en liten del av samfunnsansvarsbegrepet. Finansregnskap og miljørapportering vil være delvis overlappende, og samtidig vil (eller bør) begge begreper ha særskilte delmengder.

23 Fenomenet «integreert rapportering» peker i den retning. I realiteten har Norge lenge hatt en primitiv form for integrert rapportering, jf. regnskapslovens krav til årsberetningen.

offentlig sektor, vektlegger innbyggerne, lovgivende-/regulerings- og tilsynsmyndigheter/-organer, investorer og kreditorer (GASB, 1987).²⁴ Selv om det er visse forskjeller, viser oversikten fra ulike kilder at et teoretisk rammeverk basert på de tradisjonelle formålene med regnskap er vurdert å være relevante for mange interessentgrupper.

Utgangspunktet var at regnskap er systematisering av informasjon som er ment å være nyttig for potensielle brukere. «Financial reporting is not an end in itself. It is a means of communicating to the users» (IASB & FASB, 2006, s. 19). Når formålene med regnskap ses i et slik informasjonsperspektiv, virker det sannsynlig, *ex ante*, at et teoretisk rammeverk som bygger på dem, også er relevant for å forklare etterspørsel etter og bruk av samfunnsansvarsrapportering (og miljørapportering). Men rammeverket, som er et potensielt viktig bidrag i denne artikkelen, trenger å bli nærmere beskrevet og utprøvd.

9.2.1 Ressursallokeringsformål

I dette teoretiske rammeverket blir ressursallokering delt i to typer: verdsettingsformål og andre ressursallokeringsformål. Denne oppsplittingen er en videreutvikling av bruken av begrepet i forbindelse med samfunnsansvarsrapportering i De Villiers og Van Staden (2010), Fallan (2013a), McInnes mfl. (2007) og Munroe og Shrivess (2017). Etterspørsel etter informasjon for ressursallokeringsformål gjelder uansett bruk av informasjon *ex post* (bruk av informasjon etter at den er rapportert).

Verdsettingsformål

Informasjon for ressursallokering kan være relevant for investorer og kreditorer som søker maksimering av formue eller profitt gjennom pengemessig avkastning på investeringen. Dette er her kalt verdsettingsformålet, men mange andre navn er benyttet i litteraturen: investerings-,

24 I offentlig sektor settes altså innbyggerne først, mens i privat sektor listes de opp til slutt. Kontrollformålet, herunder pengeforvaltningskontroll (demokratisk kontroll med offentlige midler), budsjettkontroll og betalingskontroll, er også relativt sett viktigere enn ressursallokeringsformålet i offentlig sektor, særlig for stats- og kommuneforvaltningens regnskaper (Jensen & Monsen, 2009).

prognose-, ressurs- eller kapitaltilgangs- og ressursallokerings-beslutningsnytteformålet (Baksaas & Stenheim, 2015; Gjesdal, 1981; IASB, 2010, 2018; PAAinE, 2007). Gjesdal (1981, s. 208) kaller det også beslutningstakingsetterspørsel og foreslår at informasjon kan være etterspurt på grunn av dens «value to investors (in a broad sense) making investment decisions». Dette kan være informasjon som gir bedre estimater for beløp, tidfesting og usikkerhet knyttet til beregning av framtidige netto kontantstrømmer (Christensen, 2010; IASB, 2018; IASB & FASB, 2006).

Det er mulig å tenke seg mange eksempler knyttet til miljøforhold. Enkelte foretak er avhengige av utslippstillatelser fra miljømyndighetene for å kunne drive. Informasjon om overholdelse og eventuelle sanksjoner knyttet til nåværende konsesjoner eller forventede endringer av vilkår i kommende konsesjoner, vil kunne påvirke investorers og kreditorers forventninger om framtidige kontantstrømmer. Dersom store innkjøpere (offentlig sektor og store foretak) fastsetter nye og vesentlig endrede miljøkrav som kvalifikasjonskriterier for å få delta i anskaffelsesprosesser og miljøkrav til selve anskaffelsen (produktet), kan det påvirke foretaks muligheter til å delta eller vinne konkurranser. Det kan endre forventninger om framtidige netto kontantstrømmer. I flere år fra 2006/2007 var det krise i Chiles lakseoppdrettsindustri. Miljøforhold medførte at produksjonen til verdens neste største produsent ble redusert med 85 prosent.²⁵ Dette medførte at foretak engasjert i Chile, som Cermaq, tapte store summer. Samtidig medførte krisen at lakseprisene på verdensmarkedet steg kraftig, og at foretak med produksjon andre steder tjente godt. Gitt at informasjon om diskutabel forvaltningspraksis fra myndighetene og uforsvarlig drift fra foretak kunne sannsynliggjort slike fiskehelse-/miljøproblemer, ville det vært relevant for (potensielle) investorer og kreditorer både i foretak i og utenfor Chile og for lakseoppdrettsnæringen. Miljøinformasjon kan være verdirelevant.

25 <https://www.nrk.no/urix/mener-kongen-har-latt-seg-bruke-i-chile-1.14498405> (Lenke kontrollert: 10.02.2020.)

Andre ressursallokeringsformål

Verdsettingsformålet gjelder maksimering av pengeverdi på formue eller avkastning (for eierne). Ulike aktørers beslutninger om ressursallokering (eiere, bevilgende myndigheter, tilskuddsgivere, kreditorer osv.) er imidlertid ikke nødvendigvis motivert av slike mål. Aktørene kan ha andre eller flere samtidige mål, for eksempel ideelle eller sektorpolitiske. Milton Friedman (1970) presiserte at det er eiernes (prinsipalens) ønsker som skal være avgjørende for hvilke mål som foretaket og foretaksledelsen (agenten) skal jobbe mot, uavhengig av hva målene er.²⁶ Han eksemplifiserte dette med ideelle organisasjoners drift av sykehus eller skoler, hvor målet er leveranse av (gode og kostnadseffektive) tjenester, ikke profitt. Et relevant eksempel i konteksten for denne artikkelen kan være myndigheter, NGO-er og miljøengasjerte privatpersoner som allokere ressurser basert på vurderinger av miljøprestasjoner: Hvilke tiltak skal vi støtte, igangsette eller investere i for å oppnå størst mulig miljøgevinst (per krone brukt av prinsipalens midler)?

En annen mulighet Friedman (1970) peker på, er at agenten (foretaksledelsen) kan fremme for eksempel foretakets miljøprestasjoner (grønn profilering) på bekostning av eiernes ønske om størst mulig pengemessig avkastning eller verdi. Slik opportunistisk atferd²⁷ kan også høre hjemme under andre ressursallokeringsformål.

Hvorvidt etterspørsel etter eller bruk av miljørapportering for ressursallokeringsformål er knyttet til verdsettingsformål eller andre ressursallokeringsformål, kan ha betydning for hvilken type informasjon som behøves.

9.2.2 Kontrollformål

Kontrollformålet (stewardship/accountability) er nær knyttet til agentteori. Det gjelder transaksjoner mellom en oppdragsgiver (prinsipal) og en forvalter²⁸ (agent) som skal foreta beslutninger og/eller handlinger på

²⁶ Innenfor lovlige rammer.

²⁷ Opportunistisk overfor prinsipalen «eierne», ikke nødvendigvis overfor prinsipalen «samfunnet».

²⁸ Valget av begrepet forvalter er bevisst for å illustrere båndene mellom agentteori (forhold mellom prinsipal og agent) og stewardship-teori (forhold mellom master og steward). Steward

vegne av prinsipalen (L. Fallan, 2016). I et rapporteringsperspektiv er forholdet mellom eiere, styret og foretaksledelsen sentralt, samt formelle og uformelle forhold mellom foretaket og diverse interessenter (inkludert myndigheter, NGO-er, kunder og långivere). Agentteori bygger generelt på at det i slike relasjoner er begrenset og asymmetrisk informasjon mellom prinsipal og agent, og at partene potensielt kan ha motstridende mål/interesser (L. Fallan, 2016; Gjesdal, 1981; O'Connell, 2007; PAAinE, 2007). Kombinasjonen av disse forholdene åpner for opportunistisk atferd, både i form av det Arrow (1985) kaller skjult informasjon før en formell eller uformell kontrakt er inngått (ex ante), og i form av skjult handling etter at partene er enige om en transaksjon (ex post) (L. Fallan, 2016).

Ifølge Gjesdal (1981, s. 208) oppstår det etterspørsel etter informasjon for kontrollformål fordi «[i]nvestors usually delegate decision-making to managers. Then there may be a demand for information about the actions that are taken for the purpose of controlling them». Rosenfield (1974) uttrykker det litt mer generelt (gjengitt i Gjesdal, 1981, s. 209): «An objective of financial statements is to report on the control and use of resources by those accountable for their control and use to those to whom they are accountable.» Interessenter (prinsipalen) vil ønske at foretaket skal rapportere informasjon for å redusere informasjonsasymmetrien fordi det kan øke sannsynligheten for å oppdage skjult informasjon (ex ante) og redusere sannsynligheten for skjult handling (ex post). I et kontrollperspektiv er rapportering ikke et mål i seg selv, men et redskap for å redusere agentproblemer knyttet til delegering av beslutningstaking fra prinsipal til agent (L. Fallan, 2016; Gjesdal, 1981).

Innholdet i kontrollformålet har utviklet seg i løpet av 10 000 år til å inkludere mer komplekse oppgaver i form av mindre struktur og økt usikkerhet (Birner, 1980). Det har gått fra at agenten skal passe på eiendeler for prinsipalen («safekeeping»), noe som krever operasjonell kontroll, til produktivitet og effektivitet i utnyttelsen av prinsipalens ressurser, noe som krever ledelsesk kontroll, og strategisk videreutvikling av

kan oversettes med forvalter. Ifølge Gjesdal (1981, s. 213) er agentforhold karakteristisk ved «stewardship»-begrepet slik det blir brukt i regnskapslitteraturen.

ressursene for fremtiden, noe som krever strategisk kontroll (Birnberg, 1980; Gjesdal, 1981; Ijiri, 1975; Zeff, 2012). Dermed er også kravene til relevant informasjon endret fra balanseoppstillinger til prestasjonsmåling og både tilbake- og framoverskuende informasjon (Birnberg, 1980; Eierle & Schultze, 2013; Ijiri, 1975; PAAinE, 2007). Kontrollformålet inkluderer dermed både kontroll og evaluering av historiske handlinger og prestasjoner og vurderinger av framtidige muligheter og risiko (PAAinE, 2007). Slik sett kan likheten i informasjonsbehov mellom kontrollformålet og ressursallokeringsformålet ha økt over tid.

Ansvar utover egeninteresse og smale økonomiske vurderinger er felles kjennetegn både ved miljøhensyn, miljørapportering og forvalteransvar (stewardship). Kontrollformålet (stewardship/accountability) er derfor like relevant for miljørapportering som for tradisjonell finansiell rapportering (O'Connell, 2007). Chen (1975) hevder at det historiske stewardship-begrepet innebærer et todelt ansvar, overfor både eiere og samfunnet, noe som anerkjenner at ens egen atferd (for eksempel bruk av ressurser) påvirker andre. Stewardship impliserer moralske forpliktelser og ansvar (Jeavons, 1994; Murphy et al., 2013) og rettferdighet (Coy et al., 2001) og vektlegger dermed «company performance as a whole» (PAAinE, 2007). Ifølge Grimsey og Lewis (2002) har «accountability also [...] broader economic and social purposes and objectives [than investors' resource allocation] because of the many other groups that have a legitimate interest in knowing about the activities and operations». Mange forhold og interessenter, både eksplisitte og implisitte kontrakter mellom foretak og interessenter (Ramanna 2013), bør tas hensyn til. Regnskapets kontrollformål er særlig viktig innen rapportering om sosiale og miljømessige forhold (Murphy et al., 2013; O'Connell, 2007), og «[a]s changes occur in our concepts and focus of accountability for the environment, demands for different flows of information, accounting and otherwise, are also likely to grow» (Hopwood, 2009, s. 433). De Villiers og Van Staden (2010, s. 237) fant at etterspørsel etter rapportering ut fra kontrollformålet «implies both responsible environmental management and giving an account of the environmental management actions taken». Det er sannsynlig at informasjon om hvordan foretak håndterer og styrer miljøforhold, vil være relevant for et bredt spekter av interessenter. Delegering

av forvalteransvar for miljøet fra befolkningen til oljeselskap er et eksempel på en (implisitt) prinsipal-agent-kontrakt.

Ressursallokeringsformålet gjaldt etterspørsel etter og bruk av informasjon etter at den er rapportert (ex post). I tråd med Fallan (2013a) og Munroe og Shrives (2017)²⁹ er det hensiktsmessig å dele kontrollformålet i bruk av informasjon ex post og ex ante.

Kontrollformål – bruk av informasjon ex post

Etterspørsel etter informasjon for kontrollformål ex post oppstår fordi interessenter kan bruke rapporteringens innhold til å kontrollere og evaluere foretakets/foretaksledelsens valgte handlinger (Christensen, 2010). Bruk av rapportering ex post kan øke sannsynligheten for å oppdage skjult informasjon³⁰ (ex ante) og skjult handling (ex post).

Kontroll og evaluering av foretaks(ledelsers) prestasjoner, for eksempel (strategier for) lønnsomhet eller miljøpåvirkning, setter interessenter i stand til å fatte beslutninger av diverse slag: endre eller skifte ut ledelsen og identifisere og prioritere nye kandidater (Gjesdal, 1981; PAAinE, 2007), krav om endret foretaksatferd, (fremme krav om) nye/endrede reguleringer, identifisering av foretak som objekter for miljøkampanjer, valg av arbeidsgiver, samarbeidspartnere, leverandører eller kunder, medias identifisering av saker av allmenn interesse, osv.

Kontrollformål – bruk av informasjon ex ante (incentiver)

Etterspørsel etter informasjon for kontrollformål ex ante innebærer bruk av informasjon før den er rapportert. Det er mulig gjennom bruk av en incentivmekanisme. Når foretaksledelsen vet at de må rapportere til interessentene, og at interessentene kan bruke rapporteringen (ex post) til å kontrollere og evaluere ledelsens handlinger, har ledelsen et incentiv til å handle mer i overensstemmelse med interessentenes ønsker slik at rapporteringen vil vise positive resultater.

29 Munroe og Shrives (2017) er basert på rammeverket utviklet i Fallan (2013a).

30 Dette kan for eksempel være at man bruker rapportering fra en ny lederkandidats tidligere arbeidsgivere samt kontrollerer vitnemål og foretar referansesjekker for å evaluere vedkommende kompetanse og egnethet *før* vedkommende blir ansatt.

Fallan (2013a) og senere Munroe og Shrives (2017) introduserte bruk av informasjon *ex ante* til kontrollformål som en del av et teoretisk rammeverk for å analysere etterspørsel etter og bruk av samfunnsansvars- og miljørapportering. Ideen er basert på Gjesdals (1981, s. 226) resultat om at det i desentraliserte organisasjoner³¹ vil være etterspørsel etter rapportering for kontrollformål fordi slik rapportering er «*ex-ante efficient*». Incentivmekanismen ved bruk av rapportering *ex ante* har en motivasjons- eller håndhevingseffekt. Interessenter gir foretaket/foretaksledelsen incentiv til å opptre i overensstemmelse med interessentenes interesser (Gjesdal, 1981; Christensen, 2010). Bruk av rapportering *ex ante* er dermed et egnet virkemiddel for å redusere sannsynligheten for skjult handling (*ex post*), altså opportunistisk atferd. Incentivmekanismen var en viktig del av grunnlaget for innføring av lovkrav om miljørapportering i Norge, myndighetenes forventninger til statseide foretaks rapportering og for standarder om internasjonal rapportering (Adams et al., 2020; Fallan, 2013a; Meld. St. 13 (2010–2011); St.meld. nr. 10 (2008–2009)).

Incentivmekanismen betyr at interessenter kan etterspørre rapportering for kontrollformål uavhengig av om de faktisk leser eller har tenkt å lese informasjonen etter at den er rapportert (*ex post*). Man skal imidlertid være oppmerksom på at incentiveffekten blir redusert eller forsvinner hvis kontrollen ikke er troverdig, for eksempel hvis agenten skjønner at informasjonen ikke blir brukt (Gjesdal, 1981). Dette stiller også spørsmål ved incentiveffekten ved rapportering av så lav kvalitet at det er vanskelig å bruke den til kontrollformål, noe som er relevant for den generelle samfunnsansvars- og miljørapporteringspraksisen. Konsekvensene av funnene til Cormier mfl. (2004) peker også i samme retning. De konkluderer med at foretaksledere reagerer på interessenters etterspørsel, men at dette er en evolusjonær prosess. Ledere tilpasser og endrer atferd over tid etter sin oppfatning av hvilke forhold eller hvilken type informasjon interessenter mener er vesentlig, og hvilke interessenter som er viktigst i ulike kontekster.

31 Organisasjoner med skille mellom eierskap og kontroll/styring.

9.2.3 Særtrekk ved interessenter fra offentlig sektor

Det er en nær sammenheng mellom begrepet forvalteransvar (stewardship) og offentlig sektors rolle. Politikere er valg av befolkningen, og offentlig sektor eksisterer for å forvalte fellesgoder og velferdsgoder på vegne av samfunnet. Naturmiljøet er på mange måter et fellesgode. Politikere er ansvarlige for de virkningene beslutningene deres har på miljøet. De må sørge for at offentlig sektor handler i tråd med sitt særlige forvalteransvar, samt påvirke andres atferd gjennom reguleringer, incentivmekanismer og ved å være rollemodell. Dette er et prinsippal-agent-forhold styrt av både formelle og sosiale kontrakter. Miljøansvar gir behov for informasjon om miljøforhold, både på makronivå (samfunn/økosystem/planet) og på mikronivå (bedrifter/personer). Kontrollformålet medfører etterspørsel etter miljøinformasjon og potensielt også miljørapportering.

Når miljøhensyn medfører netto kostnader (inkludert alternativkostnader), for en selv og andre, vil forvalteransvar overfor miljøet kreve en altruistisk dimensjon.³² Dette gjør det enklere å knytte forvalteransvaret for miljøet til offentlig sektor og ideelt/sektorpolitisk formål enn privat profittformål. Ansvar til foretak (eller personer) med profittformål kan bli ansett å være og følge reglene i samfunnet, både de som er gitt i lov, og etiske normer (Friedman, 1970). Markedsøkonomien i seg selv er ikke egnet til å løse vesentlige miljøproblemer,³³ det behøves reguleringer av offentlig sektor (og overnasjonale avtaler). Dette er reflektert i den tradisjonelle forståelsen av formålene med finansiell rapportering. Financial Accounting Standards Board (FASB) etablerte Governmental Accounting Standards Board (GASB) for å skille ansvaret for regnskapsstandarder for amerikanske statlige og lokale myndigheter fra ansvaret for foretak med profittformål. Begrunnelsen var at «the duty to be publicly accountable is more significant in governmental financial reporting than in business enterprise financial reporting» (Coy et al., 2001, s. 4). GASB (1987) anerkjenner dette:

32 Inkludert byrden det innebærer (for eksempel for gjenvalg) å ta ansvar gjennom at overliggende myndighet setter krav til (inkludert gir incentiver til) organisasjoners og personers atferd.

33 Blant annet på grunn av eksterne virkninger.

The Board believes that financial reporting plays a major role in fulfilling government's duty to be publicly accountable in a democratic society. Public accountability is based on the belief that the taxpayer has a «right to know», a right to receive openly declared facts that may lead to public debate by the citizens and their elected representatives.

Dette forvalteransvaret (kontrollformålet) er framtreddende i primær bruk av finansielle rapporter:

... compare actual financial results with the legally adopted budget; to assess financial condition and results of operations; to assist in determining compliance with finance-related laws, rules, and regulations; and to assist in evaluating efficiency and effectiveness. (GASB, 1987)

Dette gjelder ikke i mindre grad i Norge (Jensen & Monsen, 2009). Mens GASB oppfatter kontrollformålet «to be the paramount objective from which all other objectives must flow» i finansiell rapportering i offentlig forvaltning (Coy et al., 2001, s. 4), har FASB (1978, 1980), IASB og FASB (2006) og IASB (2018) fastsatt at ressursallokeringsformålet er (vel så) viktig for private foretak. Denne forskjellen reflekteres også i valget av primære interessenter. FASB (1978, 1980) og IASB (2018) vektlegger i hovedsak behovene til investorer og kreditorer, mens GASB (1987) har valgt «the citizenry, legislative and oversight bodies, and investors and creditors» (hvor befolkningen bevisst er satt først). GASB framholder at offentlig sektors «decision-making encompasses social and political decisions in addition to economic decisions» (Coy et al., 2001, s. 4).

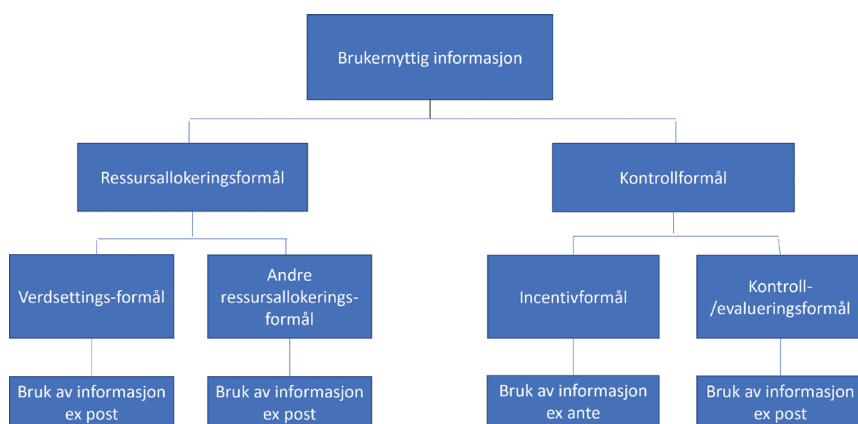
Selv om kontrollformålet har en mer framtreddende rolle i offentlig forvaltning, er det viktig også å anerkjenne at offentlig forvaltnings rolle ikke er begrenset til kontroll. Offentlig forvaltning fordeler tilskudd/bevilgninger og foretar innkjøp av varer og tjenester for store samlede beløp. Dette innebærer også ressursallokering, men en ressursallokering som ofte har andre formål enn profitt, som god skole, godt helsetilbud, god eldreomsorg og/eller godt naturmiljø. Det samme kan gjelde valg knyttet til ressursallokering for ideelle organisasjoner (på miljøområdet).

Basert på dette er det sannsynlig at etterspørsel og bruk av miljørapportering blant interessenter som må oppbære offentlig sektors forvalteransvar overfor naturmiljøet, i utgangspunktet (før eventuell eksistensen

av gjennomgripende reguleringer) skiller seg fra etterspørsel og bruk fra private bedrifter med profittformål. Den samme logikken kan også skille organisasjoner med ideelt/sectorpolitisk formål fra dem med profittformål.

9.2.4 Oppsummering av teoretisk rammeverk

Det teoretiske rammeverket etablert i denne artikkelen er en videreutvikling av rammeverket i Fallan (2013a), Gjesdal (1981) og Munro og Shrides (2017) gjennom å identifisere fire underkategorier under de to tradisjonelle (etterspørselsbaserte) formålene med regnskap. Rammeverket kan brukes til å analysere etterspørsel etter og bruk av miljørapportering fra ulike interessenter. Denne studien vil undersøke bruken av rapportering til enkelte utvalgte informanter fra ulike interessentgrupper. Det inkluderer et skille mellom interessenter fra henholdsvis privat og offentlig sektor og mellom profitt- og ideelt/sectorpolitisk formål.

Figur 9.1 Teoretisk rammeverk for analyse av etterspørsel etter og bruk av samfunnsansvarsrapportering

9.3 Metode

Etterspørselssiden av miljørapportering er kompleks og relativt lite studert sammenlignet med tilbudssiden. I Norge er det nesten ikke gjennomført studier av denne typen. Derfor er det hensiktsmessig å starte

utforskningen gjennom en kvalitativ feltstudie, basert på intervjuer og dokumentstudier, for å søke dypere teoribasert forståelse gjennom tilgang til nødvendige interessentgrupper (Atkinson & Shaffir, 1998; Keating, 1995; Lukka & Kasanen, 1995). Ideelt sett skal valget av informanter fremme forståelsen av temaet «because it is believed that understanding them will lead to better understanding, and perhaps better theorizing, about a still larger collection of cases» (Stake, 2005; s. 446). Antall informanter, interessenter og interessentgrupper (pluss de organisasjoner og den kompetansen de representerer) innebærer at dette er en relativt omfattende feltstudie som kan bidra til å gi en første indikasjon med hensyn til det teoretiske rammeverkets hensiktsmessighet.

Valg av interessentgrupper er basert på problemstillingen, det teoretiske rammeverket og tidligere studier og inspirert av feltstudien til McInnes mfl. (2007). Det er nødvendig å ha med investorer og kreditorer siden disse er de primære interessentene for finansregnskap (Baksaas & Stenheim, 2015; IASB, 2018). I tillegg til investorer er NGO-er mest studert i forskningslitteraturen (Munroe & Shrives, 2017; O'Dwyer et al., 2005; Tilt, 1994). Store, profesjonelle kunder/innkjøpere er valgt siden miljøkrav ved innkjøp potensielt kan ha stor betydning for samfunnets miljøinnsats, samt at interessentgruppen er lite studert og derfor har kunnskapsverdi isolert sett. Miljømyndigheter har mulighet til å stille krav og sanksjonere foretak, og dermed påvirke atferd, men det er samtidig gjort få undersøkelser av dette. Reguleringer av rapportering (myndigheter) er valgt på grunn av at Norge har hatt særegne rapporteringskrav, og fordi formålet med innføringen av reglene var bruk av informasjonen både *ex post* og *ex ante*. Reguleringer er et stort forskningsområde innen miljørapportering (Bebbington et al., 2012; Luque Vilchez & Larrinaga, 2016), men de er i liten grad undersøkt i en slik etterspørselskontekst.

Fifkas (2013) metastudie viser at organisasjoners synlighet (størrelse og bransje/miljøsensitivitet) er en viktig forklaringsfaktor på tilbudssiden. Innenfor interessentgruppene er det derfor valgt informanter fra store og/eller velkjente organisasjoner i Norge eller informanter med særlig kompetanse. Organisasjonene er valgt fra bransjer med relativt stor miljøpåvirkning, og for investorer og kreditorer er det lagt vekt på at deres fokusområde/spesialisering gjelder slike bransjer. Fra interessentgruppene

investorer og kunder/innkjøpere er det valgt informanter fra organisasjoner i både privat og offentlig sektor, siden det potensielt kan være forskjeller mellom sektorer og foretak med ulike formål.

Intervjuene var inspirert av designet til Campbell og Slack (2011) og McInnes mfl. (2007). Det ble forsøkt å ha et konkret referansepunkt for samtalen (et foretak, eventuelt en bransje eller et par situasjoner) slik at interessentrollen skulle bli tydelig (prinsipal-agent-roller) og svarene mer konkrete. Det ble gjennomført semistrukturerte intervjuer ansikt til ansikt med en informant fra 19 organisasjoner/funksjoner høsten 2011 og våren 2012. Det ble dessuten foretatt to intervjuer med informant 11 fordi den avsatte timen til intervjuet ikke strakk til. Tre supplerende intervjuer ble foretatt per telefon senere i 2012. Intervjuene tok fra 10 til 70 minutter, og de fleste varte en time. De ble tatt opp og transkribert.

Det ble også foretatt dokumentstudier knyttet til interessentene, både i utvalgsfasen, i forberedelse til intervjuer og etterpå. Interessent 23 (regulering av rapportering) er utelukkende representert gjennom dokumentstudie, basert på brev, lovproposisjoner osv.

En oversikt over interessentene/informantene finnes i tabell 9.1.

9.4 Resultater og diskusjon

Utforskningen av informantenes bruk av foretaks offentlige miljørapportering er oppsummert i tabell 9.1. Tabellen har en kolonne for hver av de fire delene av det teoretiske rammeverket. I tillegg har den en kolonne som rett og slett viser hvorvidt interessentene leser det/de relevante foretaks miljørapportering. Én kolonne viser hvorvidt informantenes organisasjon tilhører offentlig eller privat sektor, og en annen hvilken bransje deres organisasjon tilhører (og for investorer og långivere: deres kunders eller spesialområdes bransje). Tabellen er organisert etter interessentgruppe, med én rad per interessent/informant.

Se vedlegg 1 *Tabell 9.1. (Indikasjoner på) bruk av foretaks miljørapportering, organisert etter formål med regnskapet.*

Studien er ikke egnet til å generalisere resultater. Likevel er det av interesse å se hvordan bruken av rapporteringen var blant disse informantene/interessentene. Det var bare seks av 22 aktuelle informanter

som i hele tatt leser den offentlige miljørapporteringen til foretak de har et interessentforhold til. Av disse var fire fra offentlig sektor, hvorav alle de tre investorene og én fra miljømyndigheter. De to informantene fra privat sektor som leste slik rapportering, var begge långivere fra banker. Det er ingen investorer fra privat sektor som leser rapporteringen, og ingen innkjøpere verken fra offentlig eller privat sektor.

For å bruke rapporteringen ex post, er man nødt til å lese den. Det er dermed få som bruker foretaks miljørapportering til ressursallokeringsformål og kontrollformål ex post (tre av de fire formålene i rammeverket). Til tross for at få leser rapporteringen, ønsker likevel mange informanter i studien at foretak skal rapportere slik informasjon. Disse informantene etterspør foretaks miljørapportering, og bruk av rapportering ex ante er en viktig årsak til dette. Hele 16 av de 23 interessentene bruker rapportering ex ante, for to er svaret usikkert, mens for de fem siste synes kontrollformålets incentivmekanisme å være uinteressant. En nærmere beskrivelse av disse resultatene, med sitater fra intervjuer og dokumenter, er gitt i Fallan (2013a).

Nyhetsverdien i denne artikkelen, sammenlignet med De Villiers og Van Staden (2010), Fallan (2013a), McInnes mfl. (2007) og Munroe og Shrives (2017), både teoretisk og empirisk, ligger i at ressursallokeringsformålet er delt i verdsettingsformål og andre ressursallokeringsformål. Ved å sammenligne tabell 9.1 med tilsvarende tabell uten oppsplitting av ressursallokeringsformålet i Fallan (2013a) synes dette skillet å ha verdi for å kunne beskrive bruk av rapportering. Informantene 14 og 20 sin bruk av rapportering til ressursallokeringsformål gjelder utelukkende andre ressursallokeringsformål enn verdsetting. Informant 13 bruker foretaks rapportering til ressursallokeringsformål, men det gjelder i hovedsak til verdsettingsformål og bare unntaksvis, i noen få enkelttilfeller, til andre ressursallokeringsformål. Dette er også illustrert i teksten i Fallan (2013a). Et lignende resultat som hos informant 13 finner vi teoretisk sett også hos informantene 18 og 19. Merk at regnskapsloven (med tilhørende standarder), jf. interessent 23, etterspør rapportering (av informasjon som er relevant) også for andre ressursallokeringsformål. Igjen er det altså hos investorer fra offentlig sektor, långivere og myndigheter vi finner forskjeller. Det er ikke overraskende siden Fallan

(2013a) viste at det bare var disse som leste rapporteringen, og dermed kan bruke den ex post.

De informantene som leser foretaks miljørapportering, begrenser sjelden sitt informasjonssøk til denne kilden. Det er også flere informanter enn disse som leser/bruker miljøinformasjon ex post fra andre kilder. I tabell 9.1 er dette forsøkt vist med stjernemarkeringer for informantene 12 (en investor fra privat sektor) og 21 og 22 (miljø- og naturbaserte ideelle organisasjoner (NGO-er)).³⁴ Informasjon fra andre kilder er i utgangspunktet ekskludert fra denne studien. Det er imidlertid relevant for denne studien at det også for informant 21 og 22 (NGO-ene) er et skille i bruk av informasjon til ressursallokeringsformål mellom verdsettingsformålet og andre ressursallokeringsformål.

Blant informantene i denne studien synes det å skille mellom verdsettingsformål og andre ressursallokeringsformål å kunne gi relevant tilleggsinformasjon om bruk av informasjon for flere investorer fra offentlig sektor, långivere og NGO-er. Studien indikerer at miljøinformasjon til dette formålet kan være vesentlig for enkelte interessenter. Samtidig er det naturlig at slik miljøinformasjon ikke er like relevant for alle interessenter.

9.5 Konklusjon

Denne studien er en videreutvikling av Fallan (2013a) basert på de samme dataene. Studiens utgangspunkt gjelder hvordan (om og til hvilke formål) ulike interessenter bruker foretaks offentlige miljørapportering. Som vist i Fallan (2013a), er den vanligste bruken av foretaks miljørapportering bruk av informasjon ex ante til kontrollformål.

Det nye forskningsspørsmålet i denne studien er hvordan ulike interessenter bruker (foretaks) miljørapportering til ressursallokeringsformål. Blant (de få) informantene som bruker miljørapportering på den måten, synes hovedvekten for de fleste å ligge på enten verdsettingsformål eller andre ressursallokeringsformål. Det varierer hvilket av de to formålene

³⁴ Dette gjelder også enkelte innkjøpere, uten at det er markert på samme måte for dem.

vekten ligger på. Dermed kan det være relevant å skille mellom disse formålene i studier av etterspørsel etter og bruk av (foretaks) miljørapportering. I denne studien gjelder dette for flere investorer fra offentlig sektor og långivere i bedriftsmarkedet innen miljø-sensitive bransjer. Dersom vi utvider fra foretaks miljørapportering til miljøinformasjon mer generelt, synes skillet, blant informantene i denne studien, relevant også for NGO-er.

Dataene i denne studien er fra 2011 og 2012. Det vil være nyttig å foreta en lignende studie i dag for å vurdere utviklingen i interessentenes oppfatninger. Selv om miljøspørsmål har vært viktige lenge, og kanskje nå er viktigere enn noensinne vedrørende klima, plast og naturmangfold, betyr ikke det at studiens funn om at det bør skilles mellom miljøinformasjon og miljørapportering, er aktuelt. Det er nemlig lite som tyder på at kvaliteten i den generelle miljørapporteringspraksisen har bedret seg vesentlig det siste tiåret.

Referanser

- Adams, C. A. (2004). The ethical, social and environmental reporting-performance portrayal gap. *Accounting, Auditing & Accountability Journal*, 17(5), 731–757.
- Adams, C. A., Druckman, P. B. & Picot, R. C. (2020). *Sustainable development goals disclosure (SDGD) recommendations*.
- Arrow, J. K. (1985). The economics of agency. I Pratt & Zeckhauser (Red.), *Principals and agents: The structure of business* (s. 37–51). Boston: Harvard Business School Press.
- Atkinson, A. A. & Shaffir, W. (1998). Standards for field research in management accounting. *Journal of Management Accounting Research*, 10.
- Baksaas, K. M. & Stenheim, T. (2015). *Regnskapsteori*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Bebbington, J., Kirk, E. A. & Larrinaga, C. (2012). The production of normativity: A comparison of reporting regimes in Spain and the UK. *Accounting, Organizations and Society*, 37, 78–94.
- Beyer, A., Cohen, D. A., Lys, T. Z. & Walther, B. R. (2010). The financial reporting environment: Review of the recent literature. *Journal of Accounting and Economics*, 50, 296–343.
- Birnberg, J. G. (1980). The role of accounting in financial disclosure. *Accounting, Organizations & Society*, 5, 71–80.
- Buhr, N., Gray, R. & Milne, M. J. (2014). Histories, rationales, voluntary standards and future prospects for sustainability reporting. CSR, GRI, IIRC and beyond.

- I Bebbington, Unerman & O'Dwyer (Red.), *Sustainability accounting and accountability* (2. utg.) London og New York: Routledge.
- Campbell, D. & Slack, R. (2008). Narrative reporting: Analysts' perceptions of its value and relevance. ACCA, Research report 104.
- Campbell, D. & Slack, R. (2011). Environmental disclosure and environmental risk: Sceptical attitudes of UK sell-side bank analysts. *The British Accounting Review*, 43, 54–64.
- Chen, R. S. (1975). Social and financial stewardship. *The Accounting Review*, 50, 533–543.
- Christensen, J. (2010). Conceptual frameworks of accounting from an informational perspective. *Accounting and Business Research*, 40, 237–299.
- Corazza, L. (2017). The standardization of downstreamed small business social responsibility (SBSR): SMEs and their sustainability reporting practices. *Information Resources Management Journal*, 30(4).
- Cormier, D., Gordon, I. M. & Magnan, M. (2004). Corporate environmental disclosure: Contrasting management's perceptions with reality. *Journal of Business Ethics*, 49, 143–165.
- Coy, D., Fischer, M. & Gordon, T. (2001). Public accountability: A new paradigm for college and university annual reports. *Critical Perspectives on Accounting*, 12, 1–31.
- De Villiers, C. & Van Staden, C. J. (2010). Shareholders' requirements for corporate environmental disclosures: A cross country comparison. *The British Accounting Review*, Vol. 42, s. 227–240.
- Deegan, C. & Rankin, M. (1997). The materiality of environmental information to users of annual reports. *Accounting, Auditing & Accountability Journal*, 10, 562–583.
- Dias, A., Rodrigues, L. L., Craig, R. & Neves, M. E. (2019). Corporate social responsibility disclosure in small and medium-sized entities and large companies. *Social responsibility journal*, 15(2), 137–154.
- Dierkes, M. & Antal, A. B. (1985). The usefulness and use of social reporting information. *Accounting, Organizations & Society*, 10, 29–24.
- Eierle, B. & Schultze, W. (2013). The role of management as a user of accounting information: Implications for standard setting. *Journal of Accounting and Management Information Systems*, 12, 155–189.
- EU. (2019). *Commission staff working document. Corporate social responsibility, responsible business conduct, and business & human rights: Overview of progress*. Brussels, 20.3.2019. SWD (2019) 143 final. European Commission.
- Fallan, E. (2013a). Exploration of resource allocation decision making demand and stewardship demand for environmental disclosure. I E. Fallan (Red.), *Issues on supply and demand for environmental accounting information*. PhD Series 41-2013, LIMAC PhD School, Department of Accounting and Auditing, Copenhagen Business School.

- Fallan, E. (2013b). The representativeness of the annual report as data source in CSR reporting research. I E. Fallan (Red.), *Issues on supply and demand for environmental accounting information*. PhD Series 41-2013, LIMAC PhD School, Department of Accounting and Auditing, Copenhagen Business School.
- Fallan, E. (2015). Explaining the variation in adoption rates of the information content of environmental disclosure. *Journal of Accounting & Organizational Change*, 11(2), 247–268.
- Fallan, E. (2016a). Environmental reporting regulations and reporting practices. *Social and Environmental Accountability Journal*, 36(1), 34–55.
- Fallan, E. (2016b). Miljørapportering i offentlig sektor: en studie av kontroll- og tillitsbasert styring. I Høyer, Kasa & Tranøy (Red.), *Tillit, styring, kontroll*. (Kapittel 10). Oslo: Universitetsforlaget.
- Fallan, E. & Fallan, L. (2007). *A longitudinal and cross-sectional analysis of volume and content of corporate environmental disclosure in Norwegian companies: A research note on innovativeness and adoption*. TØH-serien 2007:5, Trondheim Business School.
- Fallan, E. & Fallan, L. (2009). Voluntarism versus regulation: Lessons from public disclosure of environmental performance information in Norwegian companies. *Journal of Accounting & Organizational Change*, 5, 472–489.
- Fallan, E. & Fallan, L. (2017). Er regnskapsreguleringer avgjørende for kvaliteten på miljøinformasjon i årsrapporten? I Busch, Olausen & Pettersen (Red.), *Bred og spiss! NTNU Handelshøyskolen 50 år*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Fallan, E. & Fallan, L. (2019). Corporate tax behaviour and environmental disclosure: Strategic trade-offs across elements of CSR? *Scandinavian Journal of Management*, 35(3).
- Fallan, E. & Granrud, H. R. (2020). Attestasjon av rapportering om sosiale, miljømessige og økonomiske forhold (miljø, samfunnsansvars- og bærekraftsrapportering). I Stenvold & Degerstrøm (Red.), *Revisjonshandlinger i praksis* (Kapittel 36). Bergen: Fagbokforlaget.
- Fallan, L. (2016). Del 1 Grunnlaget for og kjernen i faget bedriftsøkonomi (kapittel 1, 2 og 3). Del 2 Noen bedriftsøkonomiske teorier (kapittel 4, 5 og 6). Kapittel 10 Likheter og forskjeller mellom de bedriftsøkonomiske tilnærmingene. I Fallan & Pettersen (Red.), *Bedriftsøkonomiske atferdsteorier. Endrede perspektiver på atferd, koordinering og organisering*. Bergen: Fagbokforlaget.
- FASB. (1978). Statement of financial accounting concepts no. 1. Objectives of financial reporting by business enterprises. Norwalk: Financial Accounting Standards Board.
- FASB. (1980). Statement of financial accounting concepts no. 2. Qualitative characteristics of accounting information. Norwalk: Financial Accounting Standards Board.
- Fifka, M. S. (2013). Corporate responsibility reporting and its determinants in comparative perspective – a review of the empirical literature and a meta-analysis. *Business Strategy and the Environment*, 22, 1–35.

- Friedman, A. L. & Miles, S. (2001). Socially responsible investment and corporate social and environmental reporting in the UK: An exploratory study. *British Accounting Review*, 33, 523–548.
- Friedman, M. (1970, 13. september). The social responsibility of business is to increase its profits. *The New York Times Magazine*.
- Garcia-Torea, N., Fernandez-Feijoo, B. & De La Cuesta, M. (2019). CSR reporting communication: Defective reporting models or misapplication? *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, 1–17.
- GASB. (1987). *Concept statement no. 1*. Government Accounting Standards Board.
- Gjesdal, F. (1981). Accounting for stewardship. *Journal of Accounting Research*, 19, 208–231.
- Gray, R., Adams, C. A. & Owen, D. (2014). *Accountability, social responsibility and sustainability. Accounting for society and the environment*. Harlow: Pearson Education Limited.
- Grimsey, D. & Lewis, M. K. (2002). Accounting for public private partnerships. *Accounting Forum*, 26, 245–270.
- Ho, S. S. M. & Wong, K. S. (2004). Investment analysts' usage and perceived usefulness of corporate annual reports. *Corporate Ownership and Control*, 1, 61–71.
- Hopwood, A. G. (2009). Accounting and the environment. *Accounting, Organizations & Society*, 34, 433–439.
- IASB. (2010). *The conceptual framework for financial reporting*. IFRS Foundation and International Accounting Standards Board.
- IASB. (2018). *IFRS conceptual framework for financial reporting*. International Accounting Standards Board.
- IASB og FASB. (2006). *Preliminary views on an improved conceptual framework for financial reporting*. Discussion paper.
- Ijiri, Y. (1975). *Theory of accounting measurement*, Sarasota, FL: American Accounting Assosiation.
- Jeavons, T. H. (1994). Stewardship revisited: Secular and sacred views of governance and management. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 23, 107–122.
- Jensen, B. & Monsen, N. (2009). Regnskap i stat og kommuner. Om dagens regnskaper og et alternativ. Høgskolen i Hedmark, rapport 7/2009.
- Keating, P. J. (1995). A framework for classifying and evaluating the theoretical contributions of case research in management accounting. *Journal of Management Accounting Research*, 7.
- KPMG. (2017). *The road ahead. The KPMG survey of corporate responsibility reporting 2017*.
- Lukka, K. & Kasanen, E. (1995). Methodological themes. The problem of generalizability: Anecdotes and evidence in accounting research. *Accounting, Auditing & Accountability Journal*, 8(5), 71–90.

- Luque-Vilchez, M. & Larrinaga, C. (2016). Reporting models do not translate well: Failing to regulate CSR reporting in Spain. *Social and Environmental Accountability Journal*, 36(1), 56–75.
- McInnes, B., Beattie, V. & Pierpoint, J. (2007). *Communications between management and stakeholders: A case study*. London: Centre for business performance.
- Meld. St. 13 (2010–2011). *Aktivt eierskap – norsk statlig eierskap i en global økonomi*. Nærings- og handelsdepartementet.
- Melting, E. & Tungen, Ø. (2012). *Miljørapportering og lovverk: har rapporteringspraksis utviklet seg etter endelig innføring av Norsk RegnskapsStandard 16 i 2007?* Masteroppgave i økonomi og administrasjon, Trondheim Økonomiske Høgskole.
- Munroe, K. & Shrides, P. (2017). *The use of environmental reporting – a story of stewardship from the perspective of NGOs*. Conference paper, European Accounting Association Conference (EAA), Milano, 2018.
- Murphy, T., O’Connell, V. & Ó Hógartaigh, C. (2013). Discourses surrounding the evolution of the IASB/FASB conceptual framework: What they reveal about the ‘living law’ of accounting. *Accounting, Organizations & Society*, 38, 72–91.
- Nordstrøm, C. J. (2009). *Bedriftsøkonomiens historie. Glimt og portretter*. Bergen: Fagbokforlaget.
- O’Connell, V. (2007). Reflections on stewardship reporting. *Accounting Horizons*, 21, 215–227.
- O’Dwyer, B. & Unerman, J. (2010). Enhancing the role of accountability in promoting the rights of beneficiaries of development NGOs. *Accounting and Business Research*, 40(5), 451–471.
- O’Dwyer, B. & Unerman, J. (2016). Fostering rigour in accounting for social sustainability. *Accounting, Organizations and Society*, 49, 32–40.
- O’Dwyer, B., Unerman, J. & Bradley, J. (2005). Perceptions on the emergence and future development of corporate social disclosure in Ireland: Engaging the voices of non-governmental organisations. *Accounting, Auditing & Accountability Journal*, 18, 14–43.
- PAAinE. (2007). *Stewardship/accountability as an objective of financial reporting: A comment on the IASB/FASB conceptual framework project*. Proactive Accounting Activities in Europe (PAAinE).
- Patten, D. M. (2005). The accuracy of financial report projections of future environmental capital expenditures: A research note. *Accounting, Organizations & Society*, 30(5), 457–468.
- Patten, D. M. & Crampton, W. (2003). Legitimacy and the internet: An examination of corporate web page environmental disclosures. *Advances in Environmental Accounting and Management*, 2, 31–57.

- Patten, D. M., Ren, Y. & Zhao, N. (2015). Standalone corporate social responsibility reporting in China: An exploratory analysis of its relation to legitimation. *Social and Environmental Accountability Journal*, 35(1), 17–31.
- PWC. (2017). *PwC bærekraft 100. Rapportering for framtiden*.
- Ramanna, K. (2013). A framework for research on corporate accountability reporting. *Accounting Horizons*, 27, 409–432.
- Rosenfield, P. (1974). *Stewardship. Objectives of financial statements, selected papers*. New York: AICPA.
- Solomon, J. F. & Solomon, A. (2006). Private social, ethical and environmental disclosure. *Accounting, Auditing & Accountability Journal*, 19, 564–591.
- Snavelly, H. J. (1967). Accounting information criteria. *The Accounting Review*, 42(2), 223–232.
- Stake, R. E. (2005). Qualitative case studies. I N. K. Denzin & Y. S. Lincoln (Red.), *The Sage handbook of qualitative research* (3. utg.). Sage.
- St.meld. nr. 10 (2008–2009). *Næringslivets samfunnsansvar i en global økonomi*. Det kongelige utenriksdepartement.
- The Governance Group. (2019). *Bærekraft på børs 2019. En analyse av bærekraftsrapporteringen til de 100 største selskapene på Oslo Børs*.
- Tilt, C. A. (1994). The influence of external pressure groups on corporate social disclosure: Some empirical evidence. *Accounting, Auditing & Accountability Journal*, 7, 47–72.
- United Nations. (2019). *The sustainable development goals report 2019*. New York: United Nations.
- Utgård, J. (2019). Regulering for bærekraft? *Magma*, 5, 45–50.
- Vormedal, I. & Ruud, A. (2009). Sustainability reporting in Norway – an assessment of performance in the context of legal demands and socio-political drivers. *Business Strategy and the Environment*, 18, 207–222.
- Zeff, S. A. (2012). *The objectives of financial reporting: A historical analysis*. ICAEW's Information for Better Markets Conference, November 28, 2012 draft 2012 London.

Vedlegg 1

Tabell 9.1 (Indikasjon på) bruk av foretaks miljørapportering, organisert etter formål med regnskapet

Interes- sent	Interesent-gruppe	Sektor	Bransje (GICS)	Leser selskapers egen- rapportering	Resursallokering: verdssetts- formål	Resurs- allokering: andre prognose- formål	Kontroll: ex post	Kontroll: ex ante
1	Kunde – B2B innkjøper	Offentlig	Industri	Nei	Nei	Nei	Nei	Ja
2	Kunde – B2B innkjøper	Offentlig	Industri	Nei	Nei	Nei	Nei	Ja
3	Kunde – B2B innkjøper	Offentlig	Industri	Nei	Nei	Nei	Nei	Ja
4	Kunde – B2B innkjøper	Privat	Industri	Nei	Nei	Nei	Nei	Ja
5	Kunde – B2B innkjøper	Privat	Industri, IT	Nei	Nei	Nei	Nei	Ja
6	Kunde – B2B innkjøper	Privat	Konsumvarer (rettet mot private hus-holdninger)	Nei	Nei	Nei	Nei	Ja
7	Kunde – B2B innkjøper	Privat	Konsumvarer, private hus- holdninger	Nei	Nei	Nei	Nei	Usikker
8	Kunde – B2B innkjøper	Privat	Konsumvarer (rettet mot private hus-holdninger)	Nei	Nei	Nei	Nei	Nei
9	Finansanalytiker	Privat	Finans (rettet mot energi)	Nei	Nei	Nei	Nei	Nei
10	Finansanalytiker	Privat	Finans (rettet mot konsumvarer)	Nei	Nei	Nei	Nei	Usikker
11	Investor	Offentlig	Finans (rettet mot konsumvarer)	Ja	Nei	Nei	Ja	Ja
12	Institusjonell investor	Privat	(Rettet mot sensitive sektorer vs. etiske fond i intervjuet)	Nei	Nei**	Nei**	Nei	Ja

13	Institusjonell investor	Offentlig	(Rettet mot industri, konsumvarer)	Ja	Ja	Nja, i svært liten grad, unntaksvis, ikke primært	Ja	Ja
14	Institusjonell investor	Offentlig	(Rettet mot materialer i intervjuet)	Ja	Nei	Ja	Teoretisk sett, ja, men ikke skjedd ennå	Ja
15	Investeringsrådgiver	Privat	Finans (rettet mot konsumvarer, private husholdninger)	Nei	Nei	Nei	Nei	Nei
16	Porteføljeforvalter	Privat	Finans, konsumvarer	Nei	Nei	Nei	Nei	Nei
17	Investeringsrådgiver	Privat	Finans (rettet mot konsumvarer, NGO-er i intervjuet)	Nei	Nei	Nei	Nei	Nei
18	Långiver (bank)	Privat	Egenkapitalbevis (rettet mot konsumvarer)	Ja	Teoretisk sett ja, men i liten grad	Nei	Sannsynligvis ikke	Ja
19	Långiver (bank)	Privat	Egenkapitalbevis (rettet mot industri)	Ja	Teoretisk sett ja, men i liten grad	Nei	Nei	Ja
20	Miljømyndigheter	Offentlig	Offentlig forvaltning (rettet mot konsumvarer)	Ja	Nei	Ja	Ja	Ja
21	NGO	Privat	(Rettet mot konsumvarer i intervjuet)	Nei	Nei	Nei**	Nei	Ja
22	NGO	Privat	(Rettet mot konsumvarer i intervjuet)	Nei	Nei	Nei**	Nei	Ja
23	Myndigheter for regnskap/rapportering	Offentlig	Ikke aktuelt	Ikke aktuelt	Ja	Ja	Ja	Ja

Vedlegg 2

Referanseliste tilleggsreferanser

Følgende referanser utdyper andre referanser brukt i teksten, og angir relevante resultater og aktuell videre lesning. Relevante artikler i ordinær referanseliste er ikke ført opp her.

- Beattie, V. og Pratt, K. (2002). *Voluntary Annual Report Disclosures: What Users Want*. The Institute of Chartered Accountants of Scotland, Edinburgh.
- Beck, A. C., Campbell, D. og Shrives, P. J. (2010). Content analysis in environmental reporting research: Enrichment and rehearsal of the method in a British-German context. *The British Accounting Review*, Vol. 42, s. 207–222.
- Bouten, L., Everaert, P., Liedekerke, L. V., Moord, L. D. og Christiaens, J. (2011). Corporate social responsibility reporting: A comprehensive picture? *Accounting Forum*, 35, s. 187–204.
- Cho, C., Laine, M. Roberts, R. W. og Rodrigue, M. (2015). Organized hypocrisy, organizational façades, and sustainability reporting. *Accounting, Organizations and Society*, 40, s. 78–94.
- Cooper, D., og Essex, S. (1977). Accounting information and employee decision making. *Accounting, Organizations and Society*, 2(3), s. 201–217.
- Deegan, C. og Rankin, M. (1996). Do Australian companies report environmental news objectively?: An analysis of environmental disclosures by firms prosecuted successfully by the Environmental Protection Authority. *Accounting, Auditing & Accountability Journal*, Vol. 9, s. 50–67.
- Deegan, C. og Rankin, M. (1999). The environmental reporting expectations gap: Australian evidence. *The British Accounting Review*, Vol. 31, s. 313–346.
- Deegan, C., Rankin, M. og Voght, P. (2000). Firms' disclosure reactions to major social incidents: Australian evidence. *Accounting Forum*, 24(1), s. 101–130.
- Ditlev-Simonsen, C. (2016). Rapportering om samfunnsansvar i små foretak. I Anderssen og Bråthen (red.), *Moderne forretningsjus III*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Habek, P. og Wolkniak, R. (2016). Assessing the quality of corporate social responsibility reports: the case of reporting practices in selected European Union member states. *Quality & Quantity*, 50, s. 399–420.
- Harte, G., og Owen, D. (1987). Fighting de-industrialisation: the role of local government social audits. *Accounting, Organizations and Society*, 12(2), s. 123–142.
- Islam, M. A. og Deegan, C. (2010). Media pressures and corporate disclosure of social responsibility performance information: a study of two global clothing and sports retail companies. *Accounting and Business Research*, Vol. 40, s. 131–148.
- Johansen, T. R. (2008a). «Blaming oneself»: Examining the dual accountability role of employees. *Critical Perspectives on Accounting*, 19, s. 544–571.

- Johansen, T. R. (2008b). Employees and the Operation of Accountability. *Journal of Business Ethics*, 83, s. 247–263.
- Johansen, T. R. (2010). Employees, Non-financial Reports and Institutional Arrangements: A Study of Accounts in the Workplace. *European Accounting Review*, Vol. 19, s. 97–130.
- Larrinaga, C., Carrasco, F., Correa, C., Llena, F. og Moneva, J. M. (2002). Accountability and accounting regulation: the case of the Spanish environmental disclosure standard. *The European Accounting Review*, Vol. 11, s. 723–740.
- Matuszak, L. og Rozanska, E. (2017). CSR Disclosure in Polish-Listed Companies in the Light of Directive 2014/95/EU Requirements: Empirical Evidence. *Sustainability*, 9.
- McBarnet, D., Weston, S., og Whelan, C. (1993). Adversary accounting: strategic uses of financial information by capital and labour. *Accounting, Organizations and Society*, 18(1), s. 81–100.
- Niskanen, J. og Nieminen, T. (2001). The objectivity of corporate environmental reporting: a study of Finnish listed firms' environmental disclosures. *Business Strategy and the Environment*, Vol. 10, s. 29–37.
- O'Dwyer, B., Unerman, J. og Hession, E. (2005). User Needs in Sustainability Reporting: Perspectives of Stakeholders in Ireland. *European Accounting Review*, Vol. 14, s. 759–787.
- Owen, D. L., og Lloyd, A. J. (1985). The use of financial information by trade union negotiators in plant level collective bargaining. *Accounting, Organizations and Society*, 10(3), s. 329–350.
- Patten, D. M. og Zhao, N. (2014). Standalone CSR reporting by U.S. retail companies. *Accounting Forum*, 38(2), 132–144.